

Jacek Dworzecki
Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach

ZARYS DZIAŁALNOŚCI FORMACJI POLICYJNYCH NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM W LATACH 1918-1922

Wprowadzenie

Wysięk i „danina krwi” związane z udziałem w I wojnie światowej spowodowały znaczne osłabienie monarchii habsburskiej i w konsekwencji, gwałtowny wzrost nacjonalizmów i ruchów niepodległościowych. Także rozmaite ruchy lewicowe – od socjalistów po komunistów i anarchistów – rozpoczęły coraz aktywniejszą agitację antywojenną. Od października do grudnia 1918 roku praktycznie na całym terytorium państwa zapanował chaos. W poszczególnych częściach składowych zaczęły powstawać rozmaite rządy tymczasowe i rady robotnicze. Austro-Węgry, mimo relatywnie dobrej pozycji na froncie, rozpadły się od środka¹. W dniu 3 listopada 1918 roku Sztab Imperialny podpisał z Aliantami zawieszenie broni. Od początku października posłowie reprezentujący poszczególne narody monarchii deklarowali chęć odłączenia się od metropolii. Parlament galicyjski wydał takie oświadczenie 7 października 1918 roku. Ostatni cesarz Austro-Węgier Karol I, wydał 16 października 1918 roku edykt o utworzeniu luźnej federacji poszczególnych części składowych c. k. monarchii, jednak było już za późno na gruntowne reformy.

W dniu 28 października 1918 roku w Pradze proklamowano istnienie niepodległej Czechosłowacji, natomiast 31 października niepodległość proklamowały Węgry, a 11 listopada Polska. Zmagania polsko-czeskie zainicjowane jeszcze pod koniec XIX wieku, a dotyczące przynależności politycznej Śląska Cieszyńskiego nadały temu lokalnemu konfliktowi charakter między państwowy i międzynarodowy².

Strona polska odwoływała się do argumentu etnicznego, tj. przewagi ludności polskojęzycznej na tym terenie, którą wykazywały przedwojenne spisy austriackie. Na-

---

1 H. Batowski: *Rozpad Austro-Węgier 1914-1918*. Kraków 1982, s. 9.

2 R. W. Seton-Watson: *History of the Czechs and Slovaks*. London – New York – Melbourne 1948, s. 285-346.

leżący do przedlitawskiej, austriackiej części monarchii Austro-Węgierskiej – Śląsk Cieszyński, dawne Księstwo Cieszyńskie, historyczne dziedzictwo Korony Polskiej a następnie Czeskiej, zgodnie ze spisem powszechnym z 1880 roku zamieszkiwała ludność polska (59%), czeska (27%) i niemiecka (14%)³. Obszar ten, o powierzchni 2282 km², tworzył ze Śląskiem Opawskim tzw. Śląsk Austriacki, określane oficjalnie jako Księstwo Dolnego i Górnego Śląska⁴. Śląsk Cieszyński składał się z czterech powiatów administracyjnych i dwóch, które tworzyły miasta⁵. Na tym obszarze nie istniały obszary dworskie, a gminy wiejskie były jednostkowe. Ponadto podkreślano także historyczny związek tych ziem z państwowością polską we wczesnym średniowieczu.

Czesi, którzy ustępowali Polakom pod względem ilości, uzasadniali swoje aspiracje do posiadania Śląska Cieszyńskiego głównie względami historycznymi, tj. przynależnością tego obszaru do Korony Świętego Wacława oraz ekonomicznymi (konieczność posiadania obszarów uprzemysłowionych)⁶. Zamieszkująca Śląsk Cieszyński ludność polska i czeska utworzyły w październiku 1918 roku swoje reprezentacje polityczne. W dniu 19 października ukonstytuował się komitet polski pod nazwą Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (dalej: RNKC) z siedzibą w Cieszynie⁷, a 30 października w Polskiej Ostrawie powstała Krajowa Rada Narodowa dla Śląska (Zemský národní výbor pro Slezsko, dalej: ZNV)⁸.

W dniu 5 listopada 1918 roku obie strony porozumiały się dzieląc Śląsk Cieszyński na polską i czeską strefę wpływów (Polacy przejęli władzę w powiecie bielskim, cieszyńskim i polskojęzycznych gminach powiatu frysztackiego, co stanowiło 77,3% obszaru Śląska Cieszyńskiego, natomiast we władaniu administracji czeskiej pozostał powiat frydecki i czeskojęzyczne gminy powiatu frysztackiego). Niemniej RNKC i ZNV głosiły przynależność całego obszaru Śląska Cieszyńskiego do swoich macierzystych państw.

3 K. Nowak: *Polskość i ruch narodowy*. W: *Pierwsza niepodległość*. Red. K. Nowak. Cieszyn 2008, s. 7.

4 *Historia państwa i prawa Polski – t. IV*. Red. J. Bardach. Warszawa 1982, s. 10.

5 *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/1921*. Warszawa 1921, s. 106.

6 Z Koroną Świętego Wacława (Svatováclavská koruna, Koruna sv. Václava) insygnium koronacyjnym władców Czech od 1347 do 1836 roku związane jest historyczne pojęcie publicznoprawne jako określenie wszystkich terytoriów podległych władzy królów czeskich. Zbioreczną nazwą krajów Korony Świętego Wacława określano: Czechy, Morawy, Śląsk (od połowy XVIII wieku Śląsk Cieszyński). Zob. J. Maroń, J. Piotrowski, M. Czapliński, S. Rosik, Z. Fras: *Słownik Encyklopedyczny Historia*. Wrocław 1999, s. 84.

7 Początkowy skład rady utworzyli przedstawiciele: Związku Śląskich Katolików – J. Londzin, F. Halfar, W. Olszak, F. Tomiczek, E. Brzuska, L. Wolf, M. Sojkowa; Polskiego Zjednoczenia Narodowego – J. Michejda, P. Bobek, K. Piątkowski, J. Jaś, R. Kołaczek, J. Kotas, Z. Kirkor-Kiedroniowa; Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej – T. Reger, R. Kunicki, E. Chrobot, J. Kantor, P. Kornuta, F. Czyż, D. Kłuszyńska. B. Cybulski: *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920). Studium historyczno-prawne*. Opole 1980, s. 9 i n.

8 ZNV liczył 32 członków i składał się przedstawicieli czeskich partii politycznych wybranych na podstawie wyników wyborów do Rady Państwa z 1911 roku. Przewodniczącym został członek partii socjalno-demokratycznej Z. Witt, pierwszym wiceprzewodniczącym F. Pelc, drugim wiceprzewodniczącym był poseł opawski J. Lukeš. Zob. J. Friedl: *Zemský národní výbor pro Slezsko*. W: *Pierwsza niepodległość ...*, s. 69.

Ta tymczasowa umowa o charakterze lokalnym, która odpowiadała aktualnemu wówczas układowi sił politycznych na Śląsku Cieszyńskim, wymagała akceptacji rządów obu krajów. Do porozumienia jednak nie doszło, a obie strony prowadziły politykę faktów dokonanych. W dniu 28 listopada 1918 roku Polacy wydali dekret o rozpisaniu wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej również na Śląsku Cieszyńskim⁹, natomiast Czesi w styczniu 1919 roku zajęli siłą polską strefę¹⁰. Ponadto sytuacja tych ziem była o tyle skomplikowana, że poza ww. narodami zamieszkiwali ją także Niemcy reprezentujący bogate i wpływowe warstwy społeczeństwa¹¹ a także tzw. „ślązakowcy”, skupieni w separatystycznej Śląskiej Partii Ludowej¹² (dalej: ŚPL) pod przewodnictwem J. Koźdonia – kierownika polskiej szkoły ludowej w Skoczowie¹³.

Spór o przynależność Śląska Cieszyńskiego trwał do 28 lipca 1920 roku, kiedy to Konferencja Ambasadorów (obradująca od 19 lipca w Belgii) wytyczyła granicę podziału Śląska Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy. Polsce przypadł ostatecznie w całości powiat bielski, miasto Bielsko oraz wschodnia część powiatu frysztackiego i dwa fragmenty powiatu cieszyńskiego, z większą częścią miasta Cieszyn i miejscowością Istebna. Stanowiło to 1009 km², (43,8%) powierzchni Śląska Cieszyńskiego¹⁴. Natomiast Czechosłowacja zyskała 1273 km² (56,2%). W części czechosłowackiej Polacy stanowili 48,6%, Czesi 39,9%, Niemcy 11,3%, zaś w gminach, które Polska chciała przyłączyć ponad 70%. Na Spiszu Polska uzyskała 14, natomiast na Orawie 13 wsi¹⁵. We wcześniejszym okresie (do końca lipca 1920 roku) na tych terenach następowały – nieraz gwałtowne – zmiany obszaru wpływów Polski i Czechosłowacji. Obie strony podejmowały różnorodne działania (administracyjne, polityczne i wojskowe) celem umocnienia swojej pozycji a także zabezpieczenia warunków do życia dla własnej ludności.

Dla zabezpieczenia interesów, bezpieczeństwa miejscowej ludności optującej za przyłączeniem tych ziem do Polski, z inicjatywy m.in. RNKC powstawały formy organizacyjne stanowiące podstawę rozwoju późniejszej Policji Województwa Śląskiego (dalej: PWŚl.)¹⁶.

9 A. Próchnik: *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej*. Warszawa 1983, s. 19.

10 J. Šnejdárk: *Co jsem prožil*. Praha 1939, s. 17.

11 W 1900 roku stanowili oni 15,2%, a w 1910 roku 18,1% ludności Księstwa Cieszyńskiego. W. Sikora: *Rozsiedlenie ludności polskiej w Księstwie Cieszyńskim*. Kraków 1919, s. 32.

12 Śląska Partia Ludowa (dalej: ŚPL) powstała latem 1908 roku reprezentując polskojęzyczną orientację proniemiecką, która głosiła na łamach „Ślązaka” (stąd określenie – „ślązakowcy”) hasła separatyzmu śląskiego. W momencie rejestracji w dniu 7 lutego 1909 roku liczyła ok. 2000 członków, skupionych w 30 grupach terenowych na terenie powiatów bielskiego, cieszyńskiego i frysztackiego. Zwolennicy ŚPL rekrutowali się przede wszystkim z ewangelickiej części (25% ogółu) mieszkańców Śląska Cieszyńskiego. Zob. K. Nowak: *Ruch koźdoniowski na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*. Red. M. W. Wanatowicz. Katowice 1995, s. 26-32.

13 N. Honka: *Józef Koźdoń*. W: *Ślązacy od czasów najdawniejszych do współczesności*. Red. M. Rostropowicz. Łubowice-Opole 2005, s. 122.

14 *Historia Polski*. Red. L. Grosfeld, H. Zieliński. T. IV. Cz. 1. Rozdz. I – XIII. Warszawa 1966, s. 367.

15 K. Nowak: *Od stycznia 1919 do sierpnia 1920*. W: *Pierwsza niepodległość...*, s. 130.

16 J. Dworzecki: *Organizacja Głównej Komendy Policji Województwa Śląskiego w Katowicach w II RP*. „Policja” Szczytno 2009, nr 1, s. 71-76.

Milicja Polska Księstwa Cieszyńskiego

Tworzone spontanicznie spośród miejscowej ludności straże obywatelskie (dalej: SO) pojawiły się w kilku miejscowościach Śląska Cieszyńskiego. W dniu 27 października 1918 roku nauczyciele W. Marek i F. Hajduk powołali Straż Obywatelską w Cieszynie; we Frysztacie utworzyli taką dr L. Wolf i dr R. Kunicki; w Orłowej zorganizował ją porucznik K. Nowak, a w Boguminie porucznik K. Kopecki. W Czechowicach SO powstała 2 listopada, a na jej czele stanął ksiądz proboszcz Barabasz¹⁷. Straże te wspomagane były przez polskie miejscowe garnizony.

SO posłużyły za podstawę do utworzenia nowej formacji pod nazwą: Milicja Polska Śląska Cieszyńskiego (dalej: MPKC). Wciągnięto do niej ochotniczo w pierwszym rzędzie powracających z frontów żołnierzy. Kandydaci musieli być Polakami w wieku od 18 do 50 lat. Na jej czele stanął porucznik J. Szczurek. W dniu 4 listopada 1918 roku ukazał się w prasie komunikat następującej treści:

(...) 1. Na rozkaz Rady Narodowej Ks. Cieszyńskiego utworzą się w polskich gminach Miejscowe Komendy Milicji Polskiej. 2. Milicje wybiorą swych naczelników i ich zastępców. 3. Milicje obejmą natychmiast w swych gminach służbę bezpieczeństwa publicznego w porozumieniu z posterunkami żandarmerii. 4. Milicje wyślą do 7 bm. Raporty pod adresem Krajowej Komendy, które zawierać muszą: a.) ilość członków, b.) nazwisko i adres naczelnika Milicji, c.) ilość potrzebnej broni palnej i amunicji, d.) meldunek o dotychczasowej działalności i datę objęcia służby bezpieczeństwa¹⁸.

Struktura organizacyjna MPKC składała się z Krajowej Komendy, której podlegały powiatowe komendy. Tym ostatnim podlegały miejscowe komendy w gminach¹⁹. Utworzono powiatowe komendy we Frysztacie, w Bielsku oraz 15 komend miejscowych. W drugiej połowie listopada 1918 roku był już zorganizowany pułk Milicji Polskiej, którego trzy bataliony rozlokowane zostały w powiatach: cieszyńskim, bielskim i frysztackim. Od grudnia 1918 roku komendantami powiatowymi Milicji byli powiatowi komendanci Żandarmerii Krajowej. Każdy z batalionów liczył pięć kompanii po około dwieście osób. Wchodziły w ich skład miejscowe komendy. Nowa struktura, wzorowana na organizacji jednostek wojskowych z nowowprowadzonym dowództwem kompanii zaczęła obowiązywać od 21 grudnia 1918 roku²⁰. W okresie jej działalności przez jej szeregi przewinęło się 6500 osób²¹. Milicjanci opłacani byli z funduszu RNKC oraz z kas gminnych. Zakres zadań służbowych obejmował:

(...) 1. Bezpieczeństwo osób i mienia prywatnego; 2.) pilnowanie składów amunicji, magazynów prowiantowych, kolei, dworów, gospodarstw, pól i mostów; 3.) prowadzenie spisu i kontrola powracających z wojny żołnierzy²².

17 „Gwiazdka Cieszyńska” z 05.11.1918 r., nr 89, s. 4.

18 Archiwum Państwowe w Katowicach, (dalej: APK), o/Cieszyn, zespół: Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (dalej: RNKC), sygn. 84, k. 1-2.

19 J. Szczurek: *Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego*. Cz. V. Cieszyn 1933, s. 29-31.

20 APK, zespół: Policja Województwa Śląskiego, (dalej: PWŚl.), sygn. 25, k. 25.

21 K. Nowak: *Polacy przejmują władzę. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*. W: *Pierwsza niepodległość ...*, s. 42.

22 F. Szymiczek: *Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914-1920*. Katowice 1938, s. 53-54.

Do zadań Milicji należała również (wspólnie z wojskiem) kontrola linii demarkacyjnej. Po agresji czeskiej 23 stycznia 1919 roku, oddziały milicji uczestniczyły w walce o ziemię cieszyńską i wslawiły się zażartą obroną Przełęczy Jabłonkowskiej. Milicja Polska Śląska Cieszyńskiego została rozwiązana w lutym 1919 roku.

Milicja Śląska

W miejsce rozwiązanej MPKC powołano w maju 1919 roku Milicję Śląską, na której czele stanął porucznik K. Matusiak, a następnie podporucznik J. Cienciała. Powstały pododdziały Milicji Śląskiej w: Trzyńcu, Cieszynie, Frysztacie, Bielsku, w Mostach koło Jabłonkowa²³, Strumieniu, Skrzeczoni, Skoczowie i Niemieckiej Lutyni. Pomimo, iż Milicja Śląska formowana była w oparciu o zaciąg ochotniczy, stanowiła dobrze uzbrojoną i zaopatrzoną siłę wojskową. Jej pododdziały pod względem organizacji, wyszkolenia, praw i obowiązków zostały całkowicie zrównane z oddziałami wojskowymi, a ponadto wykonywały służbę leżącą dotychczas w kompetencji jej poprzedniczki MPKC. Utrzymanie Milicji Śląskiej zapewniała Rada Narodowa Śląska Cieszyńskiego. Formacja ta liczyła około pięćset osób pod komendą szesnastu oficerów²⁴.

Do podstawowych zadań Milicji Śląskiej należała służba na linii demarkacyjnej jak i wewnątrz kraju. Ponadto formacja ta zwalczała przemyt, paserstwo oraz wypadki czeskich patroli wojskowych na obszar polski, pełniła służbę wartowniczą. Prezydium Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego ustanowiło na posiedzeniu w dniu 22 września 1919 roku regulamin kompetencji Milicji Śląskiej:

(...) a.) Czuwanie nad obrotem towarów za granicę z terenu podlegającego Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i przeszkadzanie nielegalnemu wywozowi.- b.) pomaganie władzom policyjnym, państwowym i miejskim w wykonywaniu ich zadań.- c.) pielęgnowanie ducha obywatelskiego wśród siebie i otoczenie kształcenie swych członków na uświadomionych stróży bezpieczeństwa i wzorowych obywateli Państwa polskiego i dbanie o to, aby członkowie Milicyi zawsze i wszędzie stali na straży honoru i interesu Ojczyzny.- d.) doskonalenie się w służbie wojskowej przez systematyczne ćwiczenia tak, aby w razie akcji zbrojnej regularnego wojska polskiego na Śląsku, Milicya mogła za zezwoleniem i pod rozkazami Dowództwa tegoż regularnego wojska spełniać służbę tak jak inne oddziały wojskowe²⁵.

Uchwała w dalszej części precyzowała postawione przed Milicją Śląską zadania wskazując na: obsadzenie – w miarę możliwości – wszystkich przejść dróg wiodących za granicę terenu podlegającego RNKC i ewentualne wysyłanie częstych patroli w miejsca nie obsadzone; zatrzymywanie przemytników i towarów przemycanych; zatrzymywanie osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa i przekazywanie ich Żandarmerii Krajowej lub policji miejskiej; udzielanie asysty przy kontroli i rewizji na dworcach kolejowych; udzielanie pomocy policji bielskiej na jej żądanie; podporządkowanie się w czynnościach służbowych żandarmerii i innym władzom policyjnym.

23 APK o/Cieszyn, zespół: RNKC, sygn. 84, k. 106.

24 Tamże, k. 28.

25 Tamże, k. 676.

W dniu 2 lutego 1920 roku Międzynarodowa Komisja zarządziła rozwiązanie Milicji Śląskiej, co faktycznie nastąpiło 9 lutego rozkazem jej komendanta nr 16/M²⁶.

Żandarmeria Krajowa Księstwa Cieszyńskiego

Jak wskazuje B. Kayzer „[...] genezy Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego należy szukać w żandarmerii austriackiej powołanej w lipcu 1849 r.”²⁷. Zadania dla tej formacji określił feldmarszałek J. Kemper. Żandarmi austriaccy mieli za zadanie

(...) aresztować osoby „in flagranti” bez względu na ich stan; zatrzymywać włóczęgów i osoby podejrzane; internować w sprawach mordów, napadów rabunkowych, pożarów, powodzi; ujawniać i identyfikować zwłoki, jak również dozorować gospody i szynki²⁸.

Na Śląsku Austriackim (w tym w Księstwie Cieszyńskim), funkcjonowały powiatowe komendy żandarmerii (obejmujące powiaty polityczne), w których skład wchodziło kilka plutonów żandarmów. Każdy pluton realizował zadania służbowe na kilkunastu posterunkach, posiadając załogę, którą stanowiło 4-8 żandarmów.

Dzięki temu, że wielu Polaków pełniło służbę w szeregach Żandarmerii na Śląsku, przewrót dokonany z 31 października na 1 listopada 1918 roku w cieszyńskich koszarach w pełni się powiódł. Polacy stanowiący w garnizonie 60% żołnierzy rozciągnęli nad nim kontrolę, wystawiając wierne sobie posterunki w najważniejszych punktach miasta. Zaskoczony takim obrotem sprawy dowódca garnizonu pułkownik Gernt zrezygnował z oporu i złożył komendę, a następnie wraz z 800 żołnierzami nie polskiej narodowości opuścił Cieszyn. Z kolei dowódca oddziału powiatowego żandarmerii w Cieszynie mjr Szyszkowicz²⁹ podporządkował się Radzie Narodowej Śląska Cieszyńskiego. W ten sposób austriacka Żandarmeria Krajowa przekształcona została w Żandarmerię Krajową Księstwa Cieszyńskiego. Niebawem

26 J. Szczurek: *Z wielkich dni...*, s. 136. Rozwiązanie Milicji Śląskiej jako formacji paramilitarnej nastąpiło na mocy decyzji cieszyńskiej Międzysojuszniczej Komisji Plebiscytowej. Po rozwiązaniu Milicji Śląskiej oficjalnie pozostała w Cieszynie kancelaria (w tym 2 oficerów i 10 podoficerów), która zakończyła urzędowanie dopiero 10 sierpnia 1920 roku i stanowiła kamuflaż przed Komisją Międzynarodową, gdyż większość milicjantów znalazła się w strukturze Milicji Tajnej tzw. Tajnej Organizacji Wojskowej.

27 B. Kayzer: *Policja Województwa Śląskiego 1922-1939. Geneza, organizacja i zadania służby porządku i bezpieczeństwa publicznego w autonomicznym województwie śląskim*. Szcztyno 1998, s. 32.

28 W. Strzelecki: *Bezpieczeństwo na ziemiach Polski. Od kmiecia grodowego do granatowej armii*. Warszawa 1934, s. 118.

29 Występuje rozbieżność w nazwisku dowodzącego Żandarmerią Krajową. J. Szczurek, w pracy już cyt., s. 54, podaje nazwisko Szyschkovitz, a z kolei w *Dziesięcioleciu Służby Bezpieczeństwa*, wskazano Szyszkowicz. Współcześni historycy również nie są jednomyślni np.: M. Skrzypek: *Policyjne instytucje Śląska Cieszyńskiego 1918-1922*. „Kalendarz Skoczowski”, nr 4, Skoczów 2000, s. 90 (Szyschkovitz) lub B. Kayzer: *Instytucje policyjne w służbie narodu polskiego w dobie jednoczenia Śląska Cieszyńskiego z Rzeczypospolitą*. W: *80 lat w służbie państwa i narodu. Materiały pokonferencyjne*. Red. T. Frączek. Szcztyno 2001, s. 43 (Szyszkowicz). Żadna z wymienionych pozycji nie zawiera imienia Pana majora.

miejsce Szyszkowitza zajął pułkownik Mateja, a następnie pułkownik S. Młodnicki. 14 grudnia 1918 roku oddział żandarmerii przekształcony został w Krajową Komendę Żandarmerii.

W dniu 18 grudnia 1918 roku utworzony został na Śląsku Cieszyńskim tymczasowy Rząd Krajowy, który przejął pełnię władzy wykonawczej, w tym nad Dowództwem Żandarmerii Krajowej, której struktura terenowa składała się z powiatowych dowództw i podlegających im posterunków³⁰.

Żandarmeria polska, która w czerwcu 1919 roku liczyła 380 funkcjonariuszy, pełniła służbę bezpieczeństwa i porządku publicznego na obszarze podporządkowanym RNKC. Poza nią podobne zadania realizowały policje miejskie oraz straże i milicje obywatelskie, które stanowiły organizacje o charakterze pomocniczym. Ponadto żandarmerię zobligowano do kontrolowania obrotu żywnością i innymi środkami niezbędnymi do życia ludności³¹.

Organy Żandarmerii Krajowej Księstwa Cieszyńskiego pełniły na ziemi cieszyńskiej służbę bezpieczeństwa i porządku do czasu wcielenia ich do korpusu PWŚl.³² Nastąpiło to formalnie z dniem 15 lipca 1922 roku³³. Jednak jeszcze przez kilkanaście dni dotychczasowa formacja pełniła swoje obowiązki. Ostatnie jednostki Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego znalazły się w strukturze PWŚl. dopiero 7 sierpnia 1922 roku, kiedy to przejęto Dowództwo Żandarmerii Krajowej w Cieszynie oraz szkoły Żandarmerii w Skoczowie i Cieszynie³⁴.

Policje miejskie i inne formacje quasi-policyjne

Za porządek i bezpieczeństwo publiczne w latach 1918-1922 na Śląsku Cieszyńskim odpowiadały także inne quasi-formacje o charakterze policyjnym. W Skoczowie, Cieszynie i Bielsku funkcjonowały policje miejskie, które były podporządkowane burmistrzom tych miast³⁵.

30 W maju 1919 roku posterunki żandarmerii na Śląsku Cieszyńskim były zlokalizowane w: Cieszynie, Pogwizdowie, Trzyńcu, Gumnej, Jabłonkowie, Bystrzycy, Mostach, Istebnej, Jaworzynce, Bielsku, Mikuszowicach Śląskich, Jaworzu, Skoczowie, Grodźcu, Goleszowie, Ustroniu, Brennej, Wiśle, Dziedzicach, Żebraczy, Czechowicach, Ligocie, Strumieniu, Chybiu, Pruchnej, Rudzicy, Zarzeczcu, Frysztacie, Wielkich Kończycach, Piotrowicach, Darkowie, Zebrzydowicach, Dziećmorowicach, Polskiej Lutyni, Niemieckiej Lutyni, Skrzeczoni. APK o/ Cieszyn, zespół: Rząd Krajowy Księstwa Cieszyńskiego (dalej: RKKC), sygn. 43, k. 44.

31 Dziennik Urzędowy RNKC z 27.05.1919 r., nr 8, poz. 97.

32 Na podstawie art. 2 rozporządzenia Wojewody Śląskiego z dnia 17.06.1922 roku w przedmiocie ustroju władz administracyjnych na obszarze województwa Śląskiego oraz w myśl telegramu Ministerstwa Spraw Wojskowych Oddział I Sztabu Generalnego, Nr 6830/0 do B z dnia 20 VI 1922 roku zostali niżej funkcjonariusze Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego przejęci na etat Głównej Komendy Policji Woj. Śląskiego. W sumie przejęto 307 żandarmów. APK, PWŚl. sygn. 1, s. 13, 51-52, 147-162, 171-172.

33 APK, PWŚl., sygn. 1, k. 13.

34 M. Skrzypek: *Policyjne instytucje...*, s. 85-92.

35 W latach 1918-1922 funkcje burmistrza sprawowali: w Cieszynie – Alojzy Gamroth (1916-1920), jako komisarze miasta Józef Duda (1920-1922), Jan Michejda (1922); w Bielsku – Edmund Eichler (1918-1920), jako komisarz rządowy miasta Marian Niemczewski (1920-1922), Kuno de Pongratz (1922-1930). Źródło: materiały własne autora.

Działy one na podstawie austriackiej ustawy samorządowej z 1862 roku, którą zachowała RNKC podejmując uchwałę w dniu 2 listopada 1918 roku. Z mocy m.in. tego aktu, magistraty (rady gminne) stanowiły władze zwierzchnie tych formacji policyjnych.

W Skoczowie szefem policji miejskiej był komisarz E. Kutschera (1916-1918), zastąpiony w 1918 roku przez nadkomisarza E. Latkę, któremu podlegało 11 agentów policyjnych³⁶.

W policji miejskiej w Cieszynie pracowało 15 osób (narodowości polskiej), a jej pierwszym dowódcą (tuż po przewrocie) został porucznik Ciupek³⁷. Policję tę rozwiązano w 1922 roku, a jej pracownicy wstąpili do PWŚl. lub pozostali przy urzędzie miasta pełniąc inne funkcje, w strukturach miejskiego urzędu bezpieczeństwa publicznego³⁸.

Natomiast Miejski Urząd Policyjny (Städtisches Polizeiamt Bielitz), który funkcjonował w ramach bielskiego urzędu burmistrzowskiego, był zdominowany przez Niemców. Ajenci policyjni, którymi kierował dr L. Trëntler podlegali niemieckiemu burmistrzowi – E. Eichlerowi³⁹. Bielska policja była w swoich działaniach wyjątkowo stronnicza (proniemiecka) i antypolsko nastawiona. Urząd bielskiej policji utrzymał swą samodzielność do 1922 roku, a jego struktura organizacyjna została zaadoptowana później do bielskiej Dyrekcji Policji.

Funkcje policyjne w Cieszynie wykonywała też za zgodą Międzynarodowej Komisji z 26 marca 1919 roku zorganizowana na wniosek niemieckiego inżyniera L. Fuldy oraz separatysty/ślązakowca J. Koźdonia – Bürgerwehr. Składała się ona z Niemców, a na jej czele stał austriacki major S. Haase⁴⁰. Funkcje inspektorów nadzoru Bürgerwehr w terenie pełnili: O. Schreiber, J. Brachaczek, E. Olbrich, J. Borger, E. Waleczek, A. Gebrich, J. Hess, H. Żmija⁴¹. Międzynarodowa Komisja w Cieszynie określiła uprawnienia tej formacji, jako „[...] te same prawa i te same obowiązki, co policja miejska” i poszanowanie oraz posłuch na równi z policją miejską⁴². Członkowie Bürgerwehr, nie byli funkcjonariuszami etatowymi. W 1919 roku na terenie Cieszyna pełniło rotacyjnie służbę 44-51 członków ww. formacji, którzy otrzymywali wynagrodzenie w wysokości od 25 do 200 koron miesięcznie (zależnie od przepracowanych godzin w służbie patrolowej)⁴³. Antypolsko nastawiona Bürgerwehr, „wslawiła się” krwawym stłumieniem w dniach 23 kwietnia i 16 maja 1919 roku polskich wieców w Cieszynie. W tej sytuacji Międzynarodowa Komisja zdecydowała o rozwiązaniu Bürgerwehr. Ostatecznie 18 lipca 1919 roku przestała ona istnieć, a jej lokale przejęła Milicja Śląska⁴⁴. Od tego momentu za porządek i bezpieczeństwo publiczne odpowiadały jedynie żandarmeria i policja miejska.

36 APK o/Cieszyn, zespół: Akta Miasta Cieszyna (dalej: AMC), sygn. 125, k. 147.

37 Stan etatowy oddziału policji w Cieszynie (w latach 1919–1921) wynosił: 1 radcę policji, 1 starszego komisarza policji, 1 praktykanta konceptowego, 1 oficjale (personel kancelaryjny) oraz 11 agentów policyjnych. Tamże, RKKC, sygn. 159, k. 320-340.

38 Tamże, sygn. 127, k. 27 i 44.

39 Tamże, sygn. 159, k. 4.

40 Tamże, sygn. 206, k. 1-319.

41 Tamże, AMC, sygn. 205, k. -226.

42 F. Szymiczek: *Walka o Śląsk...*, s. 130.

43 APK o/Cieszyn, RKKC, sygn. 206, k. 74.

44 „Gwiazdka Cieszyńska” z 25.07.1919 r., nr 57, s. 3.

W lipcu 1920 roku na terenie gmin: Stonawa, Łąki, Darków, Olbrachcice, Karwina utworzono Policję gminną (Gemeinde Polizei), która

[...] ustanowiona została wyłącznie celem utrzymania spokoju i porządku publicznego, tudzież zapewnienia wolności mieszkańcom⁴⁵.

Ta quasi-policyjna formacja utrzymywana była z budżetów gmin, a jej ajenci pochodzili z miejscowej ludności i musieli

[...] mieć powyżej lat 24, a poniżej 40-tu, posiadać prawo przynależności do Wschodniego Śląska i nieposzlakowaną przeszłość (t.j. nie mieć poza sobą żadnych spraw sądowych)⁴⁶.

Ajentów policji gminnej mianował na podstawie list przedłożonych przez wójtów, Głównodowodzący Wojsk Sprzymierzonych Generał De Corn⁴⁷.

Wraz z utworzeniem Policji Województwa Śląskiego miejskie, gminne policje bezpieczeństwa zostały zlikwidowane. Część ich funkcjonariuszy pełniła nadal służbę w policjach administracyjnych (przy urządach miejskich), natomiast inni zasilili szeregi nowoutworzonej śląskiej policji.

Bibliografia:

- Batowski H.: *Rozpad Austro-Węgier 1914-1918*. Kraków 1982
- Cybulski B.: *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920). Studium historyczno-prawne*. Opole 1980
- Dworzecki J.: *Organizacja Głównej Komendy Policji Województwa Śląskiego w Katowicach w II RP*. „Policja” Szczytno 2009, nr 1, s. 71-76
- Friedl J.: *Zemský národní výbor pro Slezsko*. W: *Pierwsza niepodległość*. Red. K. Nowak. Cieszyn 2008, s. 69-74
- Historia państwa i prawa Polski – t. IV*. Red. J. Bardach. Warszawa 1982
- Historia Polski*. Red. L. Grosfeld, H. Zieliński. T. IV. Cz. 1. Rozdz. I – XIII. Warszawa 1966
- „Gwiazdka Cieszyńska” z 05.11.1918 r., nr 89
- „Gwiazdka Cieszyńska” z 25.07.1919 r., nr 57, s. 3
- Kayzer B.: *Instytucje policyjne w służbie narodu polskiego w dobie jednoczenia Śląska Cieszyńskiego z Rzeczypospolitą*. W: *80 lat w służbie państwa i narodu. Materiały konferencyjne*. Red. T. Frączek. Szczytno 2001, s. 29
- Kayzer B.: *Policja Województwa Śląskiego 1922-1939. Geneza, organizacja i zadania służby porządku i bezpieczeństwa publicznego w autonomicznym województwie śląskim*. Szczytno 1998

45 APK o/Cieszyn, RKKC, sygn. 50, k. 39.

46 Tamże.

47 Liczebność policjantów wynosiła: w gminach do 500 osób – 1 szef policji i 5 agentów; w gminach których ludność przekraczała 500 mieszkańców, stan liczebny policji był powiększony o 1 ajenta na każde kolejne 500 mieszkańców. Tamże, k. 50.

Maroń J., Piotrowski J., Czapliński M., Rosik S., Frasz Z.: *Słownik Encyklopedyczny. Historia*. Wrocław 1999

Nowak K.: *Od stycznia 1919 do sierpnia 1920*. W: *Pierwsza niepodległość*. Red. K. Nowak. Cieszyn 2008, s. 102-132

Nowak K.: *Polacy przejmują władzę. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*. W: *Pierwsza Niepodległość*. Red. K. Nowak. Cieszyn 2008, s. 18-53

Nowak K.: *Polskość i ruch narodowy*. W: *Pierwsza niepodległość*. Red. K. Nowak. Cieszyn 2008, s. 7-17

Nowak K.: *Ruch koźdoniowski na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*. Red. M. W. Wanatowicz. Katowice 1995, s. 26-32

Próchniak A.: *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej*. Warszawa 1983

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/1921. Warszawa 1921

Seton-Watson R.W.: *History of the Czechs and Slovaks*. London – New York – Melbourne 1948, s. 285-346

Sikora W.: *Rozsiedlenie ludności polskiej w Księstwie Cieszyńskim*. Kraków 1919

Skrzypek M., *Policyjne instytucje Śląska Cieszyńskiego 1918-1922*. „Kalendarz Skoczowski”, nr 4, Skoczów 2000, s. 85-92

Strzelecki W.: *Bezpieczeństwo na ziemiach Polski. Od kmiecia grodowego do granatowej armii*. Warszawa 1934

Szczurek J.: *Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego*. Cz. V. Cieszyn 1933

Szymiczek F.: *Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914-1920*. Katowice 1938

Šnejdárk J.: *Co jsem prožil*. Praha 1939

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Katowicach

– Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego

– Policja Województwa Śląskiego

Archiwum Państwowe w Katowicach – oddział Cieszyn

– Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego

– Rząd Krajowy Księstwa Cieszyńskiego

– Akta Miasta Cieszyna

Shrnutí

Nástin aktivit policejních útvarů na území Těšínského Slezska v období let 1918-1922

Po získání nezávislosti v roce 1918, na polském území začaly vznikat organizační struktury nového státního uspořádání. O politickou příslušnost území Těšínského Slezska byly však vedeny nekompromisní boje mezi Polskem a dne 28. října 1918 r. proklamovanou Republikou Československou. I když dne 5. listopadu 1918 obě strany konfliktu uzavřely dohodu, která vymezovala polskou a českou sféru vlivu na Těšínském Slezsku, oba státy hlásaly, že tohoto území jako celek patří právě do jejich matice. Na území Těšínského Slezska, spravovaném

Polskem, do poloviny roku 1922 působily různé služby odpovědné za bezpečnost a veřejný pořádek. Díky obětavosti příslušníků, velmi často pocházejících z dobrovolníků: Polská Milice Těšínského Knížectví, Slezská Milice anebo Zemské Četnictvo Těšínského Slezska /originální názvy: – *Milicja Polska Księstwa Cieszyńskiego, Milicja Śląska czy Żandarmeria Krajowa Księstwa Cieszyńskiego*/ splnily svou úlohu, a mezi jinými zajistily v období let 1918-1922 vysokou úroveň bezpečnosti občanů. Dne 28. července 1920 Konference Velvyslanců, která zasedala v Belgii vytyčila hranice rozdělení Těšínského Slezska, Spíše a Oravy. V roce 1922 byla vytvořena Policie slezského vojvodství /originální název: *Policja Województwa Śląskiego*/, která převzala zodpovědnost za vnitřní bezpečnost na území Těšínského Slezska, jež bylo přičleněno Polsku.

Summary

An outline of the activity of police units in Cieszyn Silesia in 1918 – 1922

After regaining independence in 1918, state organization structures started to be formed in Polish territories. However, the political affiliation of Cieszyn Silesia became a subject of uncompromising struggle between Poland and Czechoslovakia (which was proclaimed on 28th October 1918). Despite the agreement (indicating the Polish and Czechoslovakian zone of Cieszyn Silesia) signed on 5th November 1918 by both conflicting sides, both states still claimed the right to the whole of the area. In the part of Cieszyn Silesia under Polish administration, various services responsible for safety and public order acted since mid-1922. Owing to the devotion of officers (who often joined these units voluntarily), such policing forces as: the Polish Militia of the Duchy of Cieszyn, the Silesian Militia and the State Military Police of the Duchy of Cieszyn, fulfilled their goals – also by ensuring high standards of citizens' safety in 1918-1922. On 28th July 1920, the Conference of Ambassadors in Paris mapped the borderline of the division of Cieszyn Silesia, Spis and Orava. In 1922, the Police of Silesian Voivodeship was established, which took over the responsibility for home safety in the Poland-bound territories of Cieszyn Silesia.